

SÜRDÜRÜLEBİLİR YEŞİL TEDARİK ZİNCİRİ KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Öğr. Gör. Elif GİLANLI
Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu,
elifgilanli@trakya.edu.tr

Özet

Günümüz küresel pazarında rekabet sadece işletmeler arasında değil aynı zamanda tedarik zincirleri arasında yaşanmaktadır. Tedarik zincirleri, işletmelerin sürdürülebilir uygulamalarından en önemli unsurlarından birisidir. Çevre bilincinin gelişmesi lojistik sektöründe de gelişmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Toplumsal pazar anlayışı çerçevesinde işletmeler çevreye duyarlı olmak zorundadırlar. Tüketiciler de çevresel risklerin farkına varmaktadır. Çevresel değerlerin bozulmasıyla yeşil yönetim kavramı çok önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda yeşil tedarik zinciri kavramı üreticiden tüketiciye doğru tüm lojistik faaliyetleri sürdürülebilir bir şekilde elde etmeyi amaçlamaktadır. Müşterilerin beklentileri doğrultusunda gerekli çevresel politikaların düzenlenmesi gerekmektedir ve işletmeler tedarik zinciri faaliyetlerini çevreye daha az zarar verecek şekilde gerçekleştirmelilerdir. Bu çalışma yeşil tedarik zinciri uygulamalarını ve etkilerini ortaya koyan araştırmaların özetini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tedarik Zinciri Yönetimi, Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi, Sürdürülebilirlik

II. THE STUDIES WITHIN THE FRAMEWORK OF THE CONCEPTS OF SUSTAINABLE GREEN SUPPLY CHAIN

Abstract

The competition in today's global market is not only between companies but also between supply chains. Supply chains are the most important elements among sustainable implementations of companies. The development of environmental consciousness also makes unavoidable development in the logistics sector. The companies have to be sensitive to the environmental with in the frame of social market understanding. Consumers are aware of the environmental risks. The concept of green management becomes very important with the deterioration of environmental values. In this context , the concept of green supply chain aims to achieve all logistics activities towards the produce to the consumer sustainably. The necessary environmental policies should be arranged as per the customers expectations and the companies should implement their supply chain activities in such a way that it causes less harmful to the environment. This study presents a summary by analyzing the researches that reveals the implementations and impacts of the green supply chain.

Keywords: Supply Chain Management, Green Supply Chain Management, Sustainability

1.Giriş

Günümüz rekabetçi ortamında işletmelerin kar elde etmek, topluma hizmet etmek ve varlığını sürdürmek gibi amaçları vardır. İşletmeler devamlılıklarını sağlayabilmek için toplumun istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olması, çevreyi koruması doğal bir sorumluluktur (Uydacı, 2011:1).

Son yıllarda çevre bilincinin önem kazanmasıyla işletmeler ve tüketiciler “çevreye duyarlılık anlayışı” ile günlük ve stratejik faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. İşletmeler; ekonomik ve çevresel sebepler, yasal zorunluluklar, kurumsal sorumluluklar gibi nedenlerden dolayı tedarik zincirlerinin yapısını değiştirmektedirler (Büyükoçkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73). Gelecekte işletmelerin rekabeti, ürettikleri ürünlerde veya işletmeler arasında değil, kullandıkları tedarik zincirleri arasındadır (Kehoe ve Boughton, 2011:516-524).

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yeşil tedarik zinciri yönetimi ve sürdürülebilirlik, yeşil tedarik zinciri yönetim faktörleri konularına kısaca değinilmiştir. Son bölümde ise literatür taraması yapılmış ve araştırmaların özetleri sunulmuştur.

1.1.Yeşil Tedarik Zinciri Kavramı ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

Günümüz pazarlama anlayışı müşteri odaklıdır. Müşteriler isteği ürünleri, istediği yer, zaman ve miktarda pazarda elde etmek istemektedirler. Bu sebeple ürünlerin tedarikçiden son kullanıcıya kadar doğru ve verimli yönetilebilmesi, etkin bir tedarik zinciri yönetimi gerekmektedir (Demirdöğen ve Küçük, 2007).

Tedarik zinciri yönetimi müşteriye, doğru ürünün, doğru zamanda, doğru yerde, doğru fiyatla en düşük maliyetle ulaşmasını sağlayan ürün, bilgi ve para akışının entegre yönetimidir (Şen, 2006).

Uzun yıllar boyunca, işletmelerin havaya yaydığı zararlı gazlar, sulara akıtılan kimyasallar ve katı atıkların çevreyi kirletmesiyle çevreye olan duyarlılık önem arz etmeye başlamıştır. Tedarik zincirlerinin etkin olarak yönetilebilmesinde yeşil tedarik zincirinin önemi çok büyüktür (Büyükoçkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73).

Günümüzde, kitlesel üretim ve iklim değişikliklerinin bir sonucu olarak, doğal kaynaklar tükenmekte ve kirlenmektedir. Bu sebeple doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirliği konusunda daha duyarlı olunmaktadır (Erturgut, 2016:231). Sürekli artan üretim olgusu nedeniyle sınırlı doğal kaynaklar bilinçsizce tüketilirken yaşadığımız çevre kirletilmektedir. Çevre sorunlarının nedenleri; nüfusun artması, kentleşme, sanayileşme ve turizmdir. Bu nedenler ise hava kirliliği, su kirliliği ve toprak kirliliğine sebep olmaktadır (Bozkurt, 2012)

Günümüzde sosyal sorumluluk, kurumsal sorumluluk ve etik kavramları bilinci, işletmelerin faaliyetlerinde farklı yöntemler kullanmalarını gerektirmektedir. Bu yöntemlerden en önemli olanlarından biri yeşil tedarik zinciridir (Brito ve Dekker, 2002).Tedarik zincirinde sürdürülebilirlik, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlar olarak ele alınabilmektedir (Chopra ve Meindl, 2017:497).

Son on yılda sürdürülebilirlik ve tedarik zinciri yönetimi kavramı birbirinden bağımsız olduğu tartışılan bir konudur. Ancak sürdürülebilirliğin artan entegrasyonu tedarik zinciri yönetiminde etkileşimlerin olduğunu göstermektedir (Ahi ve Searcy, 2013: 329-341).

Kurumsal çevresel sürdürülebilirlik yönetimi, çağdaş yöneticiler için çok önemli bir konudur. Yeşil tedarik zinciri yönetimi, ters lojistik dahil tedarik zinciri yönetiminde örgütlerarası uygulamalardan oluşan çevrenin entegrasyonudur (Jabbour vd., 2013: 302-315).

Yeşil tedarik zinciri yönetimi, yeşil satın alma, yeşil üretim, yeşil dağıtım/pazarlama ve ters lojistik süreçlerinin bir bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Büyükoçkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73).

Yeşil tedarik zinciri yönetimi, bir şirketin toplam karbon ayak izini azaltmak amacı ile tedarik, üretim, dağıtım, taşıma, yeniden üretim süreçlerinin uyumunu ifade etmektedir (Blanchard, 2017:211). Karbon ayak izi, bir kişi ya da organizasyon tarafından ve ya bir ürünün üretiminde ve dağıtımında üretilen sera gazı emisyonu (karbondioksit) miktarıdır (Blanchard, 2017:205). Örneğin, Avrupa Birliği ülkelerinde, yeşil tedarik zinciri yönetimi ile ilgili yasalar mevcuttur. Çin ilaç, petrol, elektrik, otomotiv sektörlerinde yeşil tedarik zinciri yönetimini uygulamaya çalışmaktadır (Büyüközkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73)

Yeşil tedarik zinciri çevre üzerinde tedarik zincirinin negatif etkilerini azaltmaya ya da yok etmeyi gerektirir. (Jabbour vd., 2013: 302-315).

Ters lojistik kavramının yeşil lojistikle benzerlikleri ve farklılıkları mevcuttur. Yeşil lojistik üreticiden tüketiciye doğru tüm lojistik faaliyetleri sürdürülebilir bir şekilde elde etmeyi amaçlamaktadır. Ters lojistik ise yeşil lojistik akışının tersi yönde tüketiciden üreticiye doğru tüm lojistik faaliyetleri ele almaktadır (Coşkun, Ağaoğlu ve Kutluk, 2017). Ters lojistik ve yeşil lojistik tam olarak birbirinden tamamen farklı değildir. Ters lojistik, yeşil tedarik zinciri yönetiminin dinamik boyutunu oluşturan yeşil operasyonlar içerisinde yer almaktadır ve en işlevsel bölümünü oluşturmaktadır (Erturgut, 2016:234).

Yeşil ters lojistik, çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak için tüketim noktasından üretildiği noktaya taşınması ve geri dönüşümü yönetme sürecidir (Coşkun, Ağaoğlu ve Kutluk, 2017).

Şirketler, giderek yeşil tedarik zinciriyle daha entegre bir hale gelmektedir. İşletmeler ekonomik amaçlarının yanı sıra çevresel duyarlılık ve sosyal sorumluluk bilinciyle daha sürdürülebilir nitelikte üretim ve dağıtım yaparak yeşil lojistik kavramına önem vermektedirler (Erturgut, 2016:233).

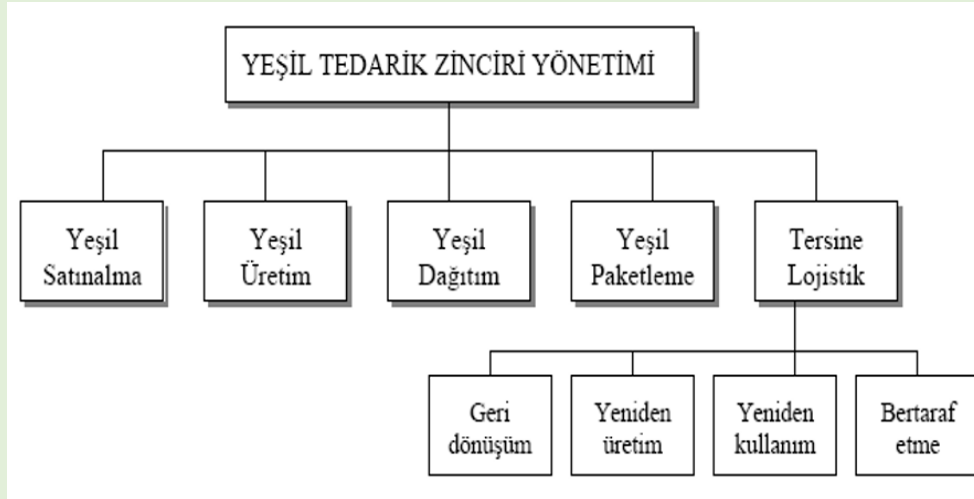
Yeşil lojistik işletmelerin sadece lojistik sektörü içinde değil, sektör dışında da katkı sağlamaları için gerekli olan bir uygulamadır. Özellikle müşteri odaklı ve toplumsal pazarlama anlayışında müşteriler ürün alımına karar verirken işletmelerin sosyal sorumluluk projelerine katılımlarını ve çevreye duyarlılıklarını baktıklarıdır (Küçük, 2012).

Yeşil tedarik zinciri yönetimi, işletme kararlarının alımında olumsuzlukları yok etmekte ya da azaltmakta, tedarik zincirinde denetim mekanizmasını arttırmakta, geri dönüşüme katkı sağlamakta ve kaynak kullanımını daha da verimli hale getirmektedir. Tedarik zincirindeki yeşil uygulamalar iş tatminini ve toplumun yaşam kalitesini arttırmakta ve müşteri memnuniyeti sağlayarak işletmeye bir değer yaratmaktadır (Büyüközkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73).

Yeşil tedarik zinciri yönetimi fikri atıkları (enerji, emisyon, kimyasal/tehlikeli maddeler) minimize etmek ya da yok etmektir (Amemba, Nyaboke, Osoro ve Mburu, 2013:51-61).

1.2.Yeşil Tedarik Zinciri Yönetim Faaliyetleri

Yeşil tedarik zinciri yönetim faaliyetleri şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1 :Yeşil Tedarik Zinciri Yönetim Faaliyetleri

Kaynak: Büyüközkan, G. ve Vardaloğlu, Z., “Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi”, Lojistik Dergisi, 2008, Cilt:8 ,66-73.

Tüketicilerin satın aldığı ürünlerin ambalajlarının yarattığı kirlilik tüketim nedeniyle meydana gelen en önemli kirlilik unsurlarından birisidir. Ambalaj ve ambalaj atıklarının kontrolü yönetmeliği söz konusu kirlilikle mücadele için satış noktalarına önemli yükümlülükler getirmiştir. Bu yönetmeliğe göre satış noktaları ambalaj atıklarının geri kazanılmasını sağlamak için atıkların son tüketiciden ayrı toplanmasını ve türlerine göre tasnifini sağlamak üzere toplama noktalarını oluşturmakla; geri kazanım tesisleri ile çalışmakla ve üzerinde geri kazanılabilir ambalaj sembolü taşımayan ambalajlı ürünleri satmamakla yükümlüdürler (Korul, 2003:99-120).

Yeşil tedarik zinciri yönetim faaliyetleri şunlardır:

- **Yeşil Satınalma:** Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimindeki en önemli faaliyetlerinden biridir (Zhu ve Sarkis ve Lai, 2008:1-18). Yeşil satınalma kararları, geri dönüştürülebilir, yeniden kazanılabilir, atıkların azaltıldığı ve yeniden kullanılabilen geri dönüştürülmemiş malzemeleri satın almaktır. (Min ve Galle, 2001:1222-1238).
- **Yeşil Üretim:** Yeşil üretim, az atık üreten ya da hiç kirlilik üretmeyen, çok az verimli olan, nispeten düşük çevresel girdileri kullanan üretim süreçleri olarak tanımlanmaktadır. Daha düşük hammadde maliyetlerine, üretim verimliliği kazanımlarına, azaltılmış çevresel ve iş güvenliğine giderlerine ve geliştirilmiş kurumsal imaja yol açmaktadır (Amemba, Nyaboke, Osoro ve Mburu, 2013:51-61).Yeşil üretimin temel amacı; ürünlerin tasarımından geri dönüştürülmesine, tekrar kullanılmasına olanak tanınmasıdır (Büyüközkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73).
- **Yeşil Dağıtım:** Dağıtım noktalarının belirlenmesi, kullanılacak taşıma türünün belirlenmesi, tam zamanında üretim, dağıtım politikaları hem ileri hem de geri lojistik ağlarını etkilemektedir (Büyüközkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73).
- **Yeşil Paketleme:** Paketleme, yeşil tedarik zincirini performansını etkileyen bir yöntemdir. Paketleme faaliyetini yerine getirirken çevreye faydası olan malzemeler kullanılarak çevreye duyarlı olunmasıdır (Zhu, Sarkis ve Geng, 2005:449-468). Doğru paketleme yapılarak, taşıma aracına düzgün yükleme yapılarak, daha az yakıt yakılması sağlanarak taşıma maliyeti düşürülmektedir. (Büyüközkan ve Vardaloğlu, 2008:66-73).

- **Ters Lojistik:** Ters lojistik “ürün dönüşleri, kaynak azaltımı, geri kazanım materyal ikamesi, materyallerin yeniden kullanımı, atıkların yok edilmesi ve yakılması, tamir ve yeniden üretimde lojistiğin rolü olarak tanımlanmaktadır (Stock, 2001:5-11).

1.3.Sürdürülebilir Yeşil Tedarik Zinciri Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Yeşil tedarik zinciri konusunda yapılan araştırmalar, genellikle işletmelerin yeşil tedarik zinciri uygulamalarını ve bu uygulamaların performans etkilerini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada yeşil tedarik zinciri yönetimi ile ilgili ampirik araştırmalar incelenmiş ve özet bilgilere yer verilmiştir.

Zhu, Sarkis ve Geng (2004)’in araştırmalarının amacı, Çin imalat işletmeleri arasında yeşil tedarik zinciri yönetimi yöneticileri, uygulamalar ve performansını tanımlamaktır. Çin işletmeleri düzenleyici kurumlar, rekabet, pazarlama baskıları ve yöneticileri nedeniyle çevre bilincini artırmışlardır.

Zhu, Sarkis ve Lai (2007a) nin çalışmasında amaç, Çin’ de çeşitli endüstriyel firmaların yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarını ortaya çıkarmak ve yeşil tedarik zinciri uygulamaları ve performans çıktıları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Kimyasal, otomotiv, elektrik/elektronik, güç üretimi sektörlerinde 171 cevaplayıcıdan toplanan verilerin sonuçları farklı imalat sanayinde farklı düzeylerinde yeşil tedarik zinciri uygulamaları olduğunu ortaya koymuştur. Elektrik/elektronik endüstrisinde diğer endüstrilere göre yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Zhu, Sarkis ve Lai (2007b) otomotiv işletmelerinde yeşil tedarik zinciri yönetimi baskıları, yöneticileri, uygulamaları ve performansı araştırmaktadır. 89 adet Çin otomotiv işletmesinden elde edilen verilere göre Çin otomobil tedarik zinciri işletmeleri yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının benimsenmesi için güçlü iç yöneticiler, pazar baskısı, yüksek ve artan mevzuatlarla karşılaşılırlar.

Çabuk, İnan ve Doğan Südaş (2010)’ ın yaptıkları araştırmada Adana’da 9 gıda perakendecisinin faaliyetlerinin çevreye verdikleri etki ve çevreye duyarlı uygulamaları incelenmiştir. Bulgular gıda perakendecilerinin çevreye olumsuz etkilerinin çok fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Green Fr., Zelbst, Meacham ve Bhadauria (2012) Performans üzerinde yeşil tedarik zinciri uygulamalarının etkisini araştırmaktadır. Veriler 159 üretim yöneticisinden elde edilmiştir. Bulgular yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının imalat organizasyonları tarafından benimsenmesinin, operasyonel performansı olumlu etkileyen çevresel performansın ve ekonomik performansın artmasına yol açtığını ve operasyonel performansın organizasyon performansını artırdığını göstermektedir.

Jabbour vd.’ (2013)nin çalışmasında amaç, yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının benimsenmesini etkileyen faktörleri tanımlamak ve analiz etmektir. Veriler Brezilya’da 100 elektronik işletmesinde toplanmıştır. Sonuca göre, şirket büyüklüğüne göre çevre yönetim sistemlerinin ve tehlikeli girdilerin kullanımı ile yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının pozitif korelasyon ilişkisi içerisinde olduğunu göstermektedir.

Yang, Hu, Haider ve Marlow (2013)’ün araştırmasında konteyner taşımacılığında iç yeşil uygulamalar, dış yeşil uygulamalar, yeşil performans, firma rekabet gücü arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Tayvan ‘da 163 konteyner taşımacıyı firmasından elde edilen veriler analiz edilerek elde edilen bulgular, firmaların yeşil performansı ve dışarıdan gelen yeşil işbirliğinin işletme içi yeşil uygulamalar ve firma rekabet gücü arasındaki aracı bir değişken olduğunu ve firma rekabet gücünden pozitif etkilendiklerini göstermektedir. Bulgular ayrıca çevresel kaygıları ele almanın çevresel bir süreç gerektirdiğini göstermektedir.

Abareshi ve Ola (2013) yaptıkları çalışma, yeşil lojistik uygulamalarının uygulanmasında emici kapasitenin rolünü ve yeşil lojistik performansı üzerindeki uygulamanın etkisini araştırmaktadır. Veriler 279 Avustralya Lojistik ve Taşımacılık operatörlerinden elde edilmiştir. Bulgular yeşil lojistik bilgi kullanımının artırılmasının yeşil lojistik performansını iyileştirmek için önemli olduğunu göstermektedir.

Mahmood, Rahman, Deros vd. (2013)'nin yaptıkları araştırmanın amacı, Malezya işletmeleri arasındaki yeşil tedarik zinciri yönetimi üzerinde üretim performansının etkisini incelemektir. Veriler Malezya'da ISO 14001 sertifikasına sahip 242 imalat endüstrisinden elde edilmiştir. Sonuçlar, iyileştirilmiş üretim performansının ürün geri dönüş faaliyetleri ve operasyonel kaynakların optimizasyonunun yanı sıra çevresel uyumun artışına yol açan entegre edilmiş yeşil tedarik zincirine yol açtığını göstermektedir. Ancak çoğu uygulamalar genel üretim sistem performansı ile çok zayıf bir korelasyona sahiptir.

Laosirihongthong, Adebango ve Tan (2013)'ün araştırmalarının amacı, yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarındaki pro-aktif ve re-aktif uygulamaları ve işletme stratejilerini gözönünde bulundurarak çevresel, ekonomik ve maddi olmayan performans üzerindeki etkisini analiz etmektir. Analiz sonucu mevzuat ve yönetmeliklerin re-aktif uygulamaların çevresel, ekonomik ve maddi olmayan performanslarını artırıcı etkisini olduğunu ortaya koymuştur. Ters lojistik uygulamaların pro-aktif uygulamaların yeşil tedarik zinciri yönetimi performansı üzerinde da önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Amemba, Nyaboke, Osoro ve Mburu (2013)'ün araştırmadaki amaç, yeşil tedarik zinciri yönetiminin elementlerini belirlemektir. Bulgular, işletmelerin sürdürülebilir olmaları için yeşil tedarik zincirini devam ettirmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

2. Sonuç

Şirketlerin çevreye verdiği zararlar son yıllarda üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Yeşil tedarik zincirinin etkin olarak yönetilmesinin işletmelere sağlayacağı faydalar çoktur. İşletmelerin maliyetlerini azaltmakta, verimliliklerini artırmakta, ürünlerin kalitelerinde iyileşmeler sağlamaktadır. Yeşil tedarik zinciri, daha az nakliyat, daha az enerji, geri dönüşüm, alanların daha verimli kullanılması ile ilgilidir.

Yeşil tedarik zinciri uygulamalarının hızlı bir şekilde artması nedeniyle yapılan araştırmalar mevcuttur. Bu çalışmada da akademisyenlerin yapmış olduğu bazı çalışmalar incelenmiş ve bulguları sunulmuştur.

Elde edilen bulgulara göre yeşil tedarik zinciri yönetiminde çevre yönetim sistemlerinin ilişkisinin pozitif olduğu belirlenmiştir. Elektrik/elektronik endüstrisinde yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının diğer sektörler göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının benimsenmesi için güçlü yöneticilerin, pazar baskısının, mevzuatların olduğu belirlenmiştir. Yeşil uygulamaların firmaların rekabeti için önemli olduğunu göstermektedir. Yeşil tedarik zinciri hakkında bilgi sahibi olmanın yeşil performansı artırmada önem arz ettiği sonucuna varılmıştır. İşletmelerin sürdürülebilir olmaları için yeşil tedarik zincirini devam ettirmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

Çalışma genel olarak yeşil tedarik zincirinin faktörlerinin performans ile olan ilişkilerini ortaya koyan araştırmaların sonuçlarının ve araştırmaların ortak veya farklı yönlerinin neler olduğunu gösterilmesini sağlamıştır. Bu çalışmanın daha sonra yapılacak olan yeşil tedarik zinciri araştırmalarında araştırmacılara bir kaynak oluşturması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Abareshi, A. ve Molla, A. (2013). “Greening Logistics and Its Impact on Environmental Performance: an Absorptive Capacity Perspective”. *International Journal of Logistics: Research and Applications*. Vol: 16. No: 3. 209–226.
- Ahi, P. ve Searcy, C. (2013). “A Comparative Literature Analysis of Definitions for Green and Sustainable Supply Chain Management”. *Journal of Cleaner Production*, 52. 329-341.
- Amemba, C. S., Nyaboke, P. G., Osoro, A. ve Mburu, N. (2013). “Elements of Green Supply Chain Management”. *European Journal of Business and Management*. Vol:5. No:12. 51-61.
- Blanchard, D.. (2017). “Tedarik Zinciri Yönetimi: En İyi Uygulamalar”. (Çevirenler: Mehmet Tanyaş ve Murat Düzgün). Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık. 2.Basımdan Çeviri.
- Bozkurt, Y. (2012). “Çevre Sorunları ve Politikaları”. Bursa:Ekin Yayınevi. Genişletilmiş 2. Baskı.
- Brito, M. P. ve Dekker, R. (2002). “Reverse Logistics - A framework”, *Econometric Institute Report*. EI 2002-38.
- Büyükköçkan, G. ve Vardaloğlu, Z..(2008). “Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi”. *Lojistik Dergisi*.Cilt:8. 66-73.
- Chopra, S. ve Meindl, P. (2017). “Tedarik Zincir Yönetimi: Strateji, Planlama ve Operasyon”. (Çeviri Editörü: Emrah Bulut). Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık. 6.Basımdan Çeviri.
- Coşkun, A. E., Ağaoğlu, G. ve Angay Kutluk, F. (2017). “Reverse Logistics, Its Relation With Cost and Sustainability, Its Inclusion in Curriculum”. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*. 7(4). 96-106.
- Çabuk, S., İnan, H. Ve Doğan Südaş, H. (2010), “Gıda Perakendecilerinin Çevre Duyarlılığı Üzerine Bir İnceleme”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt/Vol.: 10. Sayı/No: 3. 1–10*.
- Demirdöğen, O. ve Küçük, O. (2007). “Malzeme Akışının Etkinliğinde Tedarik Zinciri Yönetiminin Önemi”. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi 24-25 Mayıs 2007, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Erturgut, R. (2016). “Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi”. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 1. Basım.
- Green Fr., K. W. , Zelbst, P. F. , Meacham, F. Ve Bhadauria, V. S. (2012). “Green Supply Chain Management Practices: Impact on Performance”. *Supply Chain Management: An International Journal*. 17/3. 290–305.
- Jabbour, A. B. L.S. , Jabbour, C. S. C., Govindan, K., Kannan, D., Salgado, M. H. ve Zanon, C. J. (2013). “Factors Affecting The Adoption Of Green Supply Chain Management Practices In Brazil: Empirical Evidence”. *International Journal of Environmental Studies*. Vol: 70, No: 2. 302–315.
- Kehoe, D. ve Boughton,N. (2001). “Internet Based Supply Chain Management: A Classification of Approaches to Manufacturing Planning and Control”. *International Journal of Operations and Productions Management*. Vol :2. No:4. 516-524.
- Korul, V. (2003); “Havaalanı Çevre Yönetim Sistemi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1). 99-120.
- Küçük, O. (2012). “Uluslararası Lojistik”. Ankara: Detay Yayıncılık. 1. Baskı.
- Laosirihongthong, T., Adebajo, D. Ve Tan, K. C. (2013). “Green Supply Chain Management

- Practices and Performance”, *Industrial Management & Data Systems*. Vol:113. No: 8. 1088-1109.
- Mahmood, W. H. W., Rhman, M. N. A., Deros, B. M .vd. (2013). “Manufacturing Performance in Green Supply Chain Management”. *World Applied Sciences Journal* 21 (Special Issue of Engineering and Technology): 76-84.
- Min, H. ve Galle, W. P.(2001). “Green Purchasing Practices of US Firms”. *International Journal of Operations&Production Management*. Vol:21, No:9. 1222-1238.
- Rogers, D. S., ve Tibben-Lembke, R. (2001). “An Examination of Reverse Logistics.Practices”,*Journal of Business Logistics*. 22(2). 129-148.
- Sarkis, J. (2003). “A Strategic Decision Framework for Green Supply Chain Management”. *Journal of Cleaner Production*. 11. 397-409.
- Shrivastava, Paul. (1995). “Ecocentric Management For Risk Society”. *Academy Of Management Review*. 20(1). 118-137.
- Stock, J. R. (2001). “The 7 Deadly Sins of Reverse Logistics”, *Material Handling Management*. Vol:56. Issue:3. 5-11.
- Şen, E. (2006). “Kobi’lerin Uluslararası Rekabet Güçlerini Arttırmada Tedarik Zinciri Yönetiminin Önemi”. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. <http://www.psd.com.tr>. [Erişim Tarihi 10.05.2014]
- Uydacı, M. (2017). “Yeşil Pazarlama”. İstanbul:Türkmen Kitabevi. 2. Baskı.
- Yang, C. S., Lu, C. S., Haider, J. J. ve Marlow P. P. (2013).“The Effect of Green Supply Chain Management on Green Performance and Firm Competitiveness in The Context of Container Shipping in Taiwan. *Transportation Research Part E* 55. 55–73.
- Zhu, Q., Sarkis, J. ve Geng, Y. (2005). “Green Supply Chain Management in China: Pressures, Practices and Performance”. *International Journal of Operations & Production Management*. Vol: 25. No:5. 449-468.
- Zhu, Q., Sarkis, J. ve Lai, K-h. (2007a). “Initiatives and Outcomes of Green Supply Chain Management Implementation by Chinese Manufacturers”. *Journal of Environmental Management*. 85. 179–189.
- Zhu, Q., Sarkis, J. ve Lai, K-h. (2007b). “Green Supply Chain Management: Pressures, Practices and Performance within the Chinese Automobile Industry”, *Journal of Cleaner Production*. 15. 1041-1052.
- Zhu, Q., Sarkis, J. ve Lai, K-h. (2008). “Green supply chain management Implications for “Closing the Loop”, *Transportation Research. Part E* 44. 1–18.